

สภาวะการตลาดการจำหน่ายสัตว์น้ำในจังหวัดแพร่ Fish Market Status in Phrae Province

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชนกนิต จิตมณีส
คณะเทคโนโลยีการประมงและทรัพยากรทางน้ำ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
เจริญ อีสระเสรี
เจ้าพนักงานประมงอาวุโส สำนักงานประมงจังหวัดแพร่

RAJABHAT CHIANGMAI
Research Journal

ประจำปี 12 ฉบับที่ 1 ตุลาคม 2553 - มีนาคม 2554

สถานะการตลาดจำหน่ายสัตว์น้ำในจังหวัดแพร่

Fish Market Status in Phrae Province

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชนกนธ์ จิตมณัส

คณะเทคโนโลยีการประมงและทรัพยากรทางน้ำ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เจริญ อิศรเสรี

เจ้าพนักงานประมงอาวุโส สำนักงานประมงจังหวัดแพร่

บทคัดย่อ

ตลาดจำหน่ายสัตว์น้ำในจังหวัดแพร่เป็นตลาดขนาดเล็ก เนื่องจากประชากรมีจำนวนน้อย กอปรกับมีการเลี้ยงสัตว์น้ำแบบยังชีพหรือเลี้ยงไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้กำลังการซื้อต่ำ ดังนั้นปริมาณผลผลิตสัตว์น้ำเข้าสู่ตลาดต่อปีจำนวนไม่มากนัก จากการศึกษาสถานะการตลาดจำหน่ายสัตว์น้ำในจังหวัดแพร่ปี 2551 ในระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ 2551 ถึงมกราคม 2552 โดยใช้แบบสอบถามผู้ค้าสัตว์น้ำในตลาดจังหวัดแพร่ จำนวน 113 ชุด จาก 30 ตลาดรวม 8 อำเภอ ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มสัตว์น้ำที่จำหน่ายในตลาดจังหวัดแพร่แบ่งได้ 2 กลุ่ม คือกลุ่มสัตว์น้ำจืด และกลุ่มสัตว์น้ำทะเล คิดเป็นร้อยละ 52.49 และ 47.51 ตามลำดับ แต่มีสัดส่วนจำนวนผู้ค้าสัตว์น้ำจืดกับสัตว์น้ำทะเล คิดเป็นร้อยละ 95.68 และ 4.32 ตามลำดับ สัตว์น้ำจืดหลักที่จำหน่ายได้แก่ ปลานิล ปลาดุก ปลาช่อนและปลากดหลวง ตามลำดับ ปริมาณสัตว์น้ำทะเลที่วางจำหน่ายจากมากไปหาน้อยได้แก่ กุ้ง หมึก หอย และปลาทะเล ปลานิลเป็นปลาเศรษฐกิจหลักที่มีการจำหน่ายมากที่สุด ในจังหวัดแพร่ คิดเป็นร้อยละ 37.24 ของผลผลิตสัตว์น้ำที่จำหน่ายในตลาดจังหวัดแพร่ทั้งหมด แหล่งที่มาของปลานิลนั้นเป็นปลานำเข้าจากต่างจังหวัดสูงถึงร้อยละ 89.28 ในขณะที่ผลิตได้ภายในจังหวัดแพร่เพียงร้อยละ 10.72 ผลการศึกษาสถานะการตลาดจำหน่ายสัตว์น้ำในครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาการผลิตสัตว์น้ำจืดให้เพียงพอต่อความต้องการบริโภคของประชากร หรือเพิ่มศักยภาพและประสิทธิภาพในการผลิตให้ดียิ่งขึ้น อันจะช่วยลดค่าใช้จ่ายด้านพลังงานในการขนส่งปลาจากพื้นที่ห่างไกล

คำสำคัญ : การตลาด ตลาดสัตว์น้ำ

ABSTRACT

Fish markets in Phrae province are small because there are not many local residents and tourists in this area and most villagers raise fish for their own consumption. As a result, there is less demand for imported fish which means there are not many fish products coming into Phrae markets annually. The fish market status of Phrae Province was researched during February, 2008-January, 2009. One hundred and thirteen questionnaires were dispersed in 30 markets all over 8 sub-districts of the Phrae province. Results of the questionnaires showed that there were two main aquatic animal groups sold in Phrae markets which included both freshwater and marine fish. The percentage of freshwater fish and marine fish production was 52.49 and 47.51, respectively. But the ratio of freshwater and marine fish wholesales was 95.68% and 4.32% respectively. Tilapia, catfish, rohu, snakehead, and channel catfish were the main freshwater species found in Phrae markets. On the other hand, shrimp, cuttle fish, shellfish, and marine

fish were the main marine aquatic products sold in Phrae markets. Tilapia is the main economical fish that is sold in Phrae; its sales consisted of approximately 37.24% of all aquatic animals sold. However, 89.28% of tilapia was imported from other areas. This updated information is beneficial for fish culture planning to support fish consumption needs or improve culture efficacy in order to reduce energy cost for fish transportation from long distances.

Keywords : fish markets

บทนำ

สัตว์น้ำมีรสชาติดีและมีคุณค่าทางโภชนาการสูง จัดเป็นอาหารโปรตีนที่มีราคาถูกและหาได้ง่ายเมื่อเปรียบเทียบกับโปรตีนจากเนื้อสัตว์ชนิดอื่น ชาวแพร่สามารถหาและจับสัตว์น้ำได้เองจากแหล่งน้ำธรรมชาติทั่วไป อย่างไรก็ตามความเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำในปัจจุบันเป็นสาเหตุที่ทำให้สัตว์น้ำไม่เพียงพอสำหรับการบริโภค นอกจากนี้สัตว์น้ำที่จับจากธรรมชาติอาจจะมีการปนเปื้อนของสารที่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค ดังนั้นการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำน่าจะเป็นวิธีที่จะเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำคุณภาพดีให้เพียงพอสำหรับความต้องการอาหาร ความแตกต่างของพื้นที่ทำให้ผลผลิตสัตว์น้ำในแต่ละจังหวัดมีความแตกต่างกัน สำนักงานประมงจังหวัดแพร่รับผิดชอบในการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์น้ำเพื่อให้ได้มีการผลิตสัตว์น้ำที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน รวมทั้งมีการสร้างศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน อย่างไรก็ตามหากผลผลิตสัตว์น้ำไม่เพียงพอในการบริโภคก็จำเป็นที่จะต้องนำสัตว์น้ำจากแหล่งอื่นเข้ามา

ระบบตลาดสัตว์น้ำเป็นการจัดการเพื่อเคลื่อนย้ายสัตว์น้ำไปให้ผู้บริโภคได้ซื้อหาสัตว์น้ำปริมาณเพียงพอและคุณภาพดีในเวลาที่ต้องการ เนื่องจากสัตว์น้ำหลายชนิดตายและเน่าเสียง่าย ดังนั้นการบริหารจัดการตลาดสัตว์น้ำจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งจุดประสงค์ของงานวิจัยนี้เพื่อทราบถึงสถานะการตลาดการจำหน่ายสัตว์น้ำของจังหวัดแพร่ ปริมาณและแหล่งที่มาของสัตว์น้ำเพื่อนำผลการศึกษาไปใช้ในการวางแผนปรับปรุงและพัฒนากระบวนการที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการสัตว์น้ำในจังหวัดแพร่ให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้นและมีปริมาณเพียงพอต่อความต้องการบริโภคของประชากร รวมทั้งเป็นข้อมูลสำหรับการนำสัตว์น้ำจากแหล่งอื่นเข้ามาจำหน่าย

วิธีการวิจัย

1. แบบสอบถาม

จัดเตรียมแบบสอบถาม เพื่อสอบถามผู้ค้าขายปลีกและผู้ค้าขายส่งที่กระจายอยู่ในตลาดในเขตอำเภอต่างๆ ของจังหวัดแพร่ทั้ง 8 อำเภอ โดยเอกสารแต่ละชุดประกอบด้วยข้อมูล 3 ส่วนคือส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล ส่วนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการตลาดและผลผลิตสัตว์น้ำที่จำหน่าย ส่วนที่ 3 ภาวะความต้องการของผู้บริโภคและแนวโน้มของตลาด โดยก่อนการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลจะอธิบายทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเก็บข้อมูลให้ผู้ตอบข้อมูลทราบถึงวัตถุประสงค์ในการจัดเก็บข้อมูล แล้วเก็บข้อมูลจากการสนทนาและสังเกต

2. พื้นที่ในการศึกษา

ดำเนินการศึกษาข้อมูลในตลาดท้องถิ่นของจังหวัดแพร่จำนวน 30 ตลาด จาก 8 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองแพร่ ลอง สอง ร้องกวาง สูงเม่น เด่นชัย วังชิ้นและหนองม่วงไข่ ซึ่งเป็นตลาดที่ได้ผ่านการรับรองมาตรฐานด้านความปลอดภัยในการบริโภคจากสาธารณสุขจังหวัดแพร่ คือ สะอาด ถูกสุขลักษณะอนามัยและปราศจากเชื้อโรคที่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค จัดเป็นตลาดสดที่มีประชาชนมาใช้บริการกันจำนวนมาก โดยเริ่มทำการศึกษาดังแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2551 ถึง เดือนมกราคม 2552

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ โดยสุ่มสัมภาษณ์ผู้ค้าสัตว์น้ำในตลาดทุกๆ 4 เดือน คือช่วงที่ 1 เดือนกุมภาพันธ์ 2551 ถึงเดือนพฤษภาคม 2551 ช่วงที่ 2 เดือนมิถุนายน 2551 ถึงเดือนกันยายน 2551 ช่วงที่ 3 เดือนตุลาคม 2551 ถึง มกราคม 2552 เพื่อดูความแตกต่างของปริมาณและชนิดของปลาในแต่ละช่วงเวลา รวมทั้งเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการออกสำรวจ จากนั้นจึงตรวจสอบข้อมูลดิบเพื่อให้ได้ข้อมูลสมบูรณ์ ก่อนจัดเก็บในฐานข้อมูลโดยใช้โปรแกรม Microsoft Excel

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์เชิงปริมาณ วิเคราะห์โดยใช้วิธีหาค่าเฉลี่ยเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปและประเมินปริมาณการค้าของผู้ค้าในตลาด

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา เพื่อศึกษาถึงสภาพตลาดสัตว์น้ำ ผลผลิต ชนิดสัตว์น้ำ การวิเคราะห์ข้อมูลตลาดสัตว์น้ำ แนวโน้มของผลผลิตในแต่ละช่วงเวลา ชนิด ปริมาณผลผลิต แหล่งที่มาจากการจับหรือการเลี้ยง ความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนผู้ค้ากับผลผลิตแต่ละช่วงเวลา โดยใช้คอมพิวเตอร์สำเร็จรูปในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัยและการอภิปราย

1. ข้อมูลทั่วไปของตลาดจำหน่ายสัตว์น้ำในจังหวัดแพร่

1.1 ลักษณะและสภาพของตลาดสด

ตลาดจำหน่ายสัตว์น้ำในเขตจังหวัดแพร่ที่ทำการสำรวจเป็นตลาดสดที่ได้ผ่านการรับรองมาตรฐานความปลอดภัยจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นตลาดประเภท ก

ตลาดในเขตอำเภอเมืองแพร่ มีจำนวน 11 ตลาด เป็นตลาดสดขนาดกลางและเล็กปะปนกัน คือ ตลาดเทศบาลเมืองแพร่ ตลาดวัดสำเภา ตลาดทุ่งไธ้งเหนือ ตลาดมหาโพธิ์ ตลาดซ้อแฮ ตลาดบ้านถิ่น ตลาดเหมืองหม้อ ตลาดห้วงทอง ตลาดวังหงส์ ส่วนอีก 2 แห่งเป็นตลาดที่เปิดขายเป็นช่วงเวลา คือ ตลาดชมพู่มิ่ง (เปิดขายเฉพาะตอนเช้า-เที่ยงวัน) ตลาดบ้านทุ่ง (เปิดขายเฉพาะตอนเที่ยง-เย็น) นอกจากนั้นจะเป็นตลาดขนาดเล็กประจำหมู่บ้าน ซึ่งในบางครั้งอาจมีสินค้าประเภทสัตว์น้ำมาวางจำหน่ายบ้าง แต่มีปริมาณจำนวนน้อยและไม่แน่นอน สถานที่ตั้งส่วนใหญ่มักตั้งอยู่ในเขตชุมชนและย่านการค้า หรืออาจติดริมถนนทางเดินมีสินค้าหลากหลายชนิด โดยเฉพาะร้านค้าจำหน่ายสัตว์น้ำมักจะตั้งวางขายในจุดประจำไม่เคลื่อนย้ายไปมา พื้นที่วางจำหน่ายโดยทั่วไปประมาณ 0.5-1 ตารางเมตร ส่วนภาชนะที่ใช้สำหรับบรรจุสัตว์น้ำจำหน่ายก็เป็นภาชนะที่หาได้ง่ายในครัวเรือน เช่น ถังหรือกะละมัง แต่บางรายก็อาจใช้ถาดหรือตะกร้าแทน แต่ก็มีหลายรายที่สั่งทำถาดพิเศษสำหรับใส่ปลาขาย ทั้งนี้แล้วแต่ความถนัดหรือความเคยชินของผู้ค้าแต่ละคน สัตว์น้ำชนิดต่างๆ ที่วางจำหน่าย เช่น ปลากิน ปลาช่อน ปลานิล ปลาไน และปลาซิว เป็นต้น ซึ่งสัตว์น้ำเหล่านี้มาจากจังหวัดในภาคกลาง เช่น อ่างทอง นครปฐม สุพรรณบุรี เป็นต้น

ตลาดในเขตอำเภอร้องกวาง เป็นตลาดขนาดเล็ก มีประชาชนมาจับจ่ายใช้สอยซื้อสินค้าและบริการจำนวนไม่มากนัก มีตลาดที่ได้ผ่านการรับรองมาตรฐานความปลอดภัย จำนวน 3 ตลาด คือตลาดเทศบาลร้องกวาง ตลาดแม่ยางยวงและตลาดบ้านอ้อย สัตว์น้ำหลักที่วางขายประจำได้แก่ ปลานิล ปลากดอเมริกัน และปลาดุก

ตลาดในเขตอำเภอสอง มีตลาดที่ได้ผ่านการรับรองมาตรฐานความปลอดภัยด้านอาหารจากสาธารณสุขจังหวัดแพร่ เพียง 2 ตลาด คือ ตลาดสดขวัญนครและตลาดสดบ้านศรีมูลเรือง เป็นตลาดขนาดเล็ก สัตว์น้ำที่วางจำหน่ายมีทั้งจากการเพาะเลี้ยงและจับได้จากแหล่งน้ำธรรมชาติ อันได้แก่ ปลานิล ปลาดุกเพียน ปลากดเหลือง และปลาหมอช้างเหยียบซึ่งเป็นปลาประจำถิ่นของอ่างเก็บน้ำแม่สอง

ตลาดในเขตอำเภอสองเม่น เป็นตลาดที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนริมถนนทางเดิน มีร้านค้าจำหน่ายสินค้าต่างๆ มากมายหลากหลายชนิด มีทั้งสินค้าทั่วไปสินค้าพื้นเมืองและประเภทของป่า เช่น นก หนู งู กิ้งก่า กบ เขียด อึ่งอ่าง ตะพาบน้ำ วังขาย มีประชาชนมาจับจ่ายใช้สอยเพื่อซื้อสินค้าและบริการกันค่อนข้างมาก มีตลาดที่ได้ผ่านการรับรองมาตรฐานความปลอดภัยด้าน

อาหาร จำนวน 7 ตลาด คือ ตลาดเทศบาลตำบลสูงเม่น ตลาดบ้านร่องกาศ ตลาดตอมิตร ตลาดวัดศรีดอก ตลาดพระหลวง ตลาดวัดช่องลมและตลาดเวียงทอง เป็นต้น

ตลาดในเขตอำเภอเด่นชัย เป็นตลาดขนาดเล็ก มีสินค้าจำหน่ายจำนวนไม่มากนัก ผู้คนก็ไม่พลุกพล่านจอบแจเหมือนตลาดอื่นๆ มีตลาดที่ผ่านการรับรองมาตรฐานความปลอดภัยในด้านอาหารจากสาธารณสุขจังหวัดแพร่จำนวน 2 ตลาด คือตลาดเด่นฤดี ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลเด่นชัย และตลาดแม่จั่วซึ่งตั้งอยู่นอกเขตเทศบาลตำบลเด่นชัย อีก 1 แห่ง มีผลผลิตสัตว์น้ำจำหน่ายเพียงเล็กน้อย สัตว์น้ำส่วนใหญ่นำเข้ามาจากต่างจังหวัด

ตลาดในเขตอำเภอลอง มีเพียง 2 ตลาดที่ผ่านการรับรองมาตรฐานด้านความปลอดภัย จากสาธารณสุขจังหวัดแพร่ คือตลาดเทศบาลและตลาดบ้านปิน สำหรับตลาดเทศบาลเป็นตลาดที่มีผู้คนไปใช้บริการกันค่อนข้างมาก เพราะเป็นตลาดหลักประจำอำเภอลอง ตั้งอยู่ในเขตชุมชนย่านการค้าติดกับถนนทางสัญจรไปมา มีสินค้ามากมายหลากหลายชนิด ให้ประชาชนได้เลือกซื้อตามต้องการ ส่วนตลาดบ้านปินเป็นตลาดขนาดเล็ก ไม่มีผู้จำหน่ายสัตว์น้ำ

ตลาดในเขตอำเภอวังชิ้น มีเพียงตลาดเดียวที่ผ่านการรับรองมาตรฐานความปลอดภัยจากสาธารณสุขจังหวัดแพร่ คือตลาดสดเทศบาลตำบลวังชิ้น ซึ่งเป็นตลาดขนาดเล็กและเป็นตลาดศูนย์รวมของประชาชนในอำเภอนี้ สำหรับยอดจำหน่ายผลผลิตในตลาดนี้มีปริมาณไม่สูงมากนัก เนื่องจากประชากรของอำเภอนี้มีจำนวนน้อย การตั้งบ้านเรือนก็อยู่ห่างไกลและมักกระจัดกระจายกันออกไปตามสภาพของภูมิประเทศของอำเภอ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นป่าและภูเขา

ตลาดสดในเขตอำเภอหนองม่วงไข่ ที่มีการจำหน่ายสัตว์น้ำและผ่านการรับรองมาตรฐานความปลอดภัย จำนวน 2 ตลาด คือตลาดสดเทศบาลหนองม่วงไข่และตลาดสดบ้านวังหลวง ผลผลิตสัตว์น้ำมีจำนวนไม่มากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับตลาดสดอื่นๆ ของจังหวัดแพร่

ในการสำรวจวิจัยการตลาดครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาเฉพาะตัวอย่างสัตว์น้ำในตลาดที่ผ่านเกณฑ์การรับรองมาตรฐานความปลอดภัยด้านอาหารจากสาธารณสุขจังหวัดแพร่ ซึ่งมีจำนวนเพียง 30 ตลาดเท่านั้น ไม่ได้ครอบคลุมเจาะลึกลงไปในตลาดทุกแห่งของจังหวัดแพร่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตลาดขนาดเล็กที่มีอยู่เกือบทุกหมู่บ้าน เนื่องจากตลาดขนาดเล็กมีจำนวนมากเกินไป อีกทั้งไม่มีสินค้าวางขายประจำและมีจำนวนไม่แน่นอน จึงไม่สามารถเก็บรวบรวมสถิติได้ นอกจากนี้การเก็บตัวอย่างยังไม่ครอบคลุมลงลึกไปถึงระดับครัวเรือนในทุกหมู่บ้าน ซึ่งเป็นผู้บริโภคกลุ่มใหญ่ที่สุดของจังหวัดนี้ เนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องงบประมาณ เวลา และปริมาณของตัวอย่างครัวเรือนซึ่งมีจำนวนมากเกินไป จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้อัตราการบริโภคสัตว์น้ำของประชากรจังหวัดแพร่มีอัตราเฉลี่ยค่อนข้างต่ำ ตลาดสัตว์น้ำในจังหวัดแพร่เป็นตลาดที่มีผู้ค้าน้อยราย จำนวนผู้ค้าจะขึ้นอยู่กับจำนวนประชากรในพื้นที่นั้นๆ หรือขนาดของตลาด

1.2 ชนิดสัตว์น้ำที่จำหน่ายในจังหวัดแพร่ ชนิดสัตว์น้ำที่จำหน่ายในตลาดจังหวัดแพร่ แบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

1.2.1 กลุ่มปลาน้ำจืด (ภาพที่ 1) ประกอบด้วยปลาที่จับได้จากแหล่งน้ำธรรมชาติ ได้แก่ กลุ่มปลาเกล็ด เช่น ปลานิล ปลาทู ปลาเทโพ ปลาหางนกยูง ปลาหมอสี ปลาสร้อย ปลากระแห ปลาช่อน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสัตว์น้ำจืดชนิดอื่นๆ ที่จับได้จากแหล่งน้ำธรรมชาติอีก เช่น ตะพาบน้ำ เต่า กบ เขียด อึ่งอ่าง หอยน้ำจืด แมลงน้ำและกุ้งฝอย เป็นต้น โดยปลาน้ำจืดที่จับได้จากธรรมชาติจะมีการวางจำหน่ายมากในช่วงเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม ซึ่งเป็นปลาขนาดเล็กซึ่งผู้บริโภคนิยมซื้อไปประกอบอาหารประเภทปลาและห่อ

กลุ่มปลาน้ำจืดที่ได้จากการเพาะเลี้ยง ได้แก่ ปลานิล ปลาดุก ปลาช่อน ปลาตะเพียน ปลาราด ปลาหมอสี ปลากระแห ปลาช่อน ปลาจาระเม็ดน้ำจืด ปลาเยี่ยงเทศ ปลาปัก ปลาสร้อย ปลาชะโด ปลาสร้อย กุ้งก้ามกรามและกบนา

ประชากรจังหวัดแพร่ส่วนหนึ่งประกอบอาชีพทำการประมง โดยจับสัตว์น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งมีจำนวนมากถึง 37,415 ครัวเรือน (สำนักงานสถิติแห่งประเทศไทย, 2547) มีผลผลิตจากการจับสัตว์น้ำในปี 2551 จำนวนถึง 2,104,910 กิโลกรัมและผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจำนวน 1,349,980 กิโลกรัม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551) รวมผลผลิตทั้งหมดเท่ากับ 3,454,890 กิโลกรัม/ปี เมื่อรวมผลผลิตสัตว์น้ำที่จำหน่ายในตลาด และผลผลิตสัตว์น้ำที่จับได้จากแหล่งน้ำธรรมชาติและการเพาะเลี้ยง มีจำนวนถึง 7,187,345 กิโลกรัม ซึ่งเมื่อนำมาคิด

อัตราการบริโภคต่อประชากรหนึ่งคน ปรากฏว่ามีอัตราการบริโภคโดยเฉลี่ยอยู่ที่ 15.36 กิโลกรัม/คน/ปี จึงทำให้ประชากรในจังหวัดนี้บริโภคสัตว์น้ำในตลาดน้อยลง เพราะสามารถหาได้เองจากแหล่งน้ำธรรมชาติและจากการเพาะเลี้ยงของตนเองได้ ในขณะเดียวกันกลุ่มผู้บริโภคสัตว์น้ำที่เป็นขาประจำในตลาด ก็ไม่ใช่ผู้บริโภคสัตว์น้ำกลุ่มใหญ่ของจังหวัดนี้ นี่คือสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การขายผลผลิตสัตว์น้ำในตลาดของจังหวัดแพร่ไม่แพร่หลายมากนัก

1.2.2 กลุ่มสัตว์น้ำทะเลที่พบจำหน่ายในตลาดสดจังหวัดแพร่ (ภาพที่ 2) แบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มสัตว์น้ำทะเลสด ได้แก่ ปลาทุบ ปลาหลัง ปลาโอ ปลาหลังเขียว ปลาทรายแดง ปลากระพงขาว ปลาอินทรี ปลาจาระเม็ด นอกจากนี้ยังพบสัตว์น้ำทะเลอื่นๆ อีก เช่น หมึกกล้วย หมึกกระดอง หมึกสาย กุ้งขาว หอยแมลงภู่ หอยแครง ปูม้า ปูทะเล และกลุ่มสัตว์น้ำทะเลแปรรูป เช่น ปลาทูน่า ปลาหมึกแห้ง ปลาอินทรีเค็ม ปูอัด ปูดอง หอยดอง กุ้งแห้ง และลูกชิ้นปลา เป็นต้น

ภาพที่ 1 การจำหน่ายสัตว์น้ำจืดในเขตอำเภอเมืองแพร่

ภาพที่ 2 การจำหน่ายสัตว์น้ำทะเลในตลาดเขตอำเภอเมืองแพร่

1.3 จำนวนผู้ค้าสัตว์น้ำในจังหวัดแพร่

จำนวนผู้ค้าสัตว์น้ำทั้ง 8 อำเภอ ที่สำรวจพบมีทั้งหมดจำนวน 177 ราย โดยสัดส่วนจำนวนผู้ค้าสัตว์น้ำในตลาดสดแต่ละแห่ง โดยเฉลี่ยจะมีตั้งแต่แห่งละ 1 รายไปจนถึงมากที่สุดแห่งละ 7 ราย แบ่งตามประเภทการขายได้ 4 รูปแบบ คือ

1.3.1 ผู้ค้าส่ง หมายถึง ผู้ค้าที่รวบรวมผลผลิตจากจังหวัดอื่น หรือจังหวัดใกล้เคียงรวมถึงจังหวัดแพร่ด้วย แล้วนำมาขายส่งให้ผู้ค้าขายปลีกในตลาดจังหวัดแพร่อีกทอดหนึ่ง พบจำนวน 11 ราย โดยมีผลผลิตที่นำมาขายส่งเฉลี่ยวันละ 7,541.90 กิโลกรัมหรือประมาณ 685.63 กิโลกรัม/ราย/วัน

1.3.2 ผู้ค้าปลีก หมายถึง ผู้ค้าสัตว์น้ำที่รับซื้อผลผลิตจากผู้ค้าขายส่งหรือเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ หรือผู้จับสัตว์น้ำจากแหล่งนำมาขายต่ออีกทอดหนึ่ง สำรวจพบจำนวน 104 ราย โดยมีผลผลิตที่นำมาขายเฉลี่ยวันละ 10,225.90 กิโลกรัมหรือประมาณ 98.33 กิโลกรัม/ราย/วัน

1.3.3 ผู้ที่ทั้งค้าขายส่งและขายปลีก หมายถึง ผู้ค้าที่รวบรวมผลผลิตจากจังหวัดอื่น หรือจังหวัดใกล้เคียงรวมทั้งจังหวัดแพร่ด้วย แล้วนำมาขายส่งให้ผู้ค้าขายปลีกในตลาดจังหวัดแพร่ ในขณะที่เดียวกันผลผลิตอีกส่วนหนึ่งก็นำมาขายปลีกเองด้วย มีจำนวน 9 ราย โดยมีผลผลิตที่นำมาขายส่งเฉลี่ยวันละ 2,684 กิโลกรัมหรือประมาณ 298.29 กิโลกรัม/ราย/วัน

1.3.4 ผู้ค้าปลีกประเภทชั่วคราว หมายถึง ผู้ค้าสัตว์น้ำที่นำผลผลิตที่ซื้อหรือจับได้จากแหล่งน้ำธรรมชาติหรือจากบ่อเลี้ยงแล้วนำมาขายด้วยตัวเอง ซึ่งผู้ค้าสัตว์น้ำประเภทนี้เป็นประเภทขจรหรือชั่วคราว มีจำนวนไม่แน่นอนแล้วแต่ฤดูกาล และผลผลิตที่นำมาขายในแต่ละครั้งก็มีจำนวนไม่มากนัก จากการสำรวจจะพบผู้ค้าประเภทนี้อยู่เป็นประจำในทุกฤดูกาล โดยจะพบมากในช่วงฤดูฝน จากการสำรวจพบผู้ค้าประเภทนี้จำนวน 53 ราย โดยพบในช่วงหน้าแล้ง จำนวน 12 ราย และพบในช่วงฤดูฝนจำนวน 41 ราย หากมีอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติได้ผลหรือมีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเพื่อยังชีพเพิ่มมากขึ้น ปริมาณผู้ค้าสัตว์น้ำชั่วคราวอาจจะมีการเปลี่ยนไป ทำให้ยากในการประมาณความต้องการที่แท้จริงของตลาดและผู้บริโภค ซึ่งหากมีปริมาณสัตว์น้ำในตลาดเพิ่มสูงขึ้นก็อาจจะทำให้ราคาสัตว์น้ำต่ำลงจนทำให้ไม่คุ้มทุนในการผลิตสัตว์น้ำก็อาจจะเป็นไปได้ อย่างไรก็ตามในงานวิจัยนี้ได้สุ่มเก็บตัวอย่างเพียงสามครั้ง ดังนั้นอาจจะไม่ได้ข้อมูลที่แท้จริงของผู้ค้าปลีกชั่วคราว

การค้าสัตว์น้ำทั้ง 4 รูปแบบนี้ พบว่า มีจำนวนผู้ค้าปลีกมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 58.76 ของจำนวนผู้ค้าสัตว์น้ำทั้งหมด การค้าประเภทนี้จะมีสินค้าสัตว์น้ำวางจำหน่ายตลอดปี และมีจำนวนแน่นอน ส่วนการค้าขายปลีกประเภทชั่วคราวมีจำนวนไม่แน่นอนแล้วแต่ฤดูกาล จากการสำรวจกลับพบว่า มีจำนวนมากเป็นอันดับสองรองมาจากการค้าขายปลีก คิดเป็นร้อยละ 29.94 ของผู้ค้าสัตว์น้ำทั้งหมด ส่วนการค้าขายส่งมีจำนวนมากเป็นอันดับ 3 คิดเป็นร้อยละ 6.22 ของผู้ค้าสัตว์น้ำทั้งหมด ส่วนผู้ที่ทำการค้าขายทั้งส่งและปลีกมีจำนวนน้อยที่สุด คิดเป็นเพียงร้อยละ 5.08 ของผู้ค้าสัตว์น้ำทั้งหมด (ตารางที่ 1)

1.4 รูปแบบการจำหน่ายสัตว์น้ำในตลาดจังหวัดแพร่

รูปแบบการจำหน่ายสัตว์น้ำในตลาดสดจังหวัดแพร่ มีลักษณะไม่แตกต่างไปจากตลาดสดทั่วไป ขั้นตอนการจำหน่ายจะเริ่มต้นจากการขนส่งลำเลียงสินค้าประเภทสัตว์น้ำเข้ามาขายหรือมาส่งในตลาดสด กรณีที่เป็นสัตว์น้ำสดที่ตายแล้ว ถ้าเป็นผู้ค้ารายย่อยจะใช้รถเข็นบรรทุกทุกลำเลียงเข้ามา ถ้าเป็นรายใหญ่จะใช้รถยนต์ปิคอัพในการบรรทุกขนส่งลำเลียงเข้ามา ภาชนะที่ใช้ลำเลียงจะเป็นประเภทถังไม้ หรือถังพลาสติกและถังแช่ขนาดใหญ่ สำหรับบรรจุสัตว์น้ำเข้ามาเพื่อจำหน่าย ส่วนสัตว์น้ำที่มีชีวิตจะมีการลำเลียงในลักษณะพิเศษคือ ใช้ถังหรือถังค้ำขนาดใหญ่เป็นรูปสี่เหลี่ยม ขนาดกว้างตั้งแต่ 1.00-1.40 เมตร ยาว 1.00-1.50 เมตร ความสูง 1.20-1.50 เมตร เป็นถังที่สั่งทำและออกแบบเป็นพิเศษสำหรับขนย้ายปลาโดยเฉพาะและจะติดตั้งเครื่องเติมอากาศเข้าไปในถังให้กับปลา ในครั้งแรกการออกแบบมาเพื่อใช้ขนส่งปลานิลเป็นหลัก เนื่องจากราคาปลานิลมีชีวิตจะดีกว่าราคาปลาที่ตายแล้ว แต่ต่อมาได้นำมาใช้สำหรับขนส่งสัตว์น้ำที่มีชีวิตชนิดอื่นๆ ด้วย เช่น ปลากดอเมริกัน ปลาช่อนและกิ้ง เป็นต้น

ตารางที่ 1 จำนวนผู้ค้าสัตว์น้ำในตลาดสดจังหวัดแพร่

อำเภอ	ผู้ค้าส่ง	ผู้ค้าปลีก	ผู้ที่เป็นทั้งผู้ค้าส่งและผู้ค้าปลีก	ผู้ค้าปลีกประเภทชั่วคราว	รวม
เมืองแพร่		50	7	27	84
ร้องกวาง		8	1	5	14
สูงเม่น		21	-	6	27
เด่นชัย		7	-	2	9
ลอง		4	-	1	5
สอง		8	1	8	17
วังชิ้น		2	-	-	2
หนองม่วงไข่		4	-	4	8
รวม	*11	104	9	**53	166

หมายเหตุ : *1. ผู้ค้าส่งทั้ง 11 ราย จะส่งปลาให้ผู้ค้าปลีกตามจุดนัดต่างๆ กระจายไปทั้ง 8 อำเภอ

**2. ผู้ค้าปลีกชั่วคราว จำนวน 53 ราย ที่นำผลผลิตสัตว์น้ำมาจำหน่ายในตลาด

3. พบผู้ค้าสัตว์น้ำในตลาดรวมทุกประเภท จำนวน 177 ราย

ลักษณะการจำหน่ายของผู้ค้าสัตว์น้ำ จะมีการจำหน่ายสัตว์น้ำทั้งในรูปพลาสติกแช่แข็ง และปลาเป็นที่ยังมีชีวิตอยู่ในกรณีจำหน่ายปลาที่มีชีวิต เช่น ปลานิล ปลาช่อนหรือปลากดอเมริกัน จะชั่งขายเป็นตัวหรือเป็นกิโลกรัม แล้วแต่ความต้องการของผู้ซื้อ รูปแบบการจำหน่าย สัตว์น้ำที่พบมีดังนี้

- ขายเป็นกอง จะมีหลายราคาตามจำนวนและขนาดของสัตว์น้ำ เช่น กองละ 5, 15 หรือ 20 บาทขึ้นไป โดยกองหนึ่งๆ จะมีสัตว์น้ำตั้งแต่ 3-8 ตัวขึ้นไป ส่วนใหญ่จะเป็นปลาจับมาจากแหล่งน้ำธรรมชาติหรือจากการวิดบ่อปลาซึ่งปลาจะมีขนาดเล็กได้แก่ จำพวกปลานิล ปลาดุกเพียน และปลาสร้อยขาว เป็นต้น

- ขายเป็นตัวยุ ละ 10 บาท จนถึง 60 บาท ปลาที่วางขายมีขนาดตั้งแต่ 100 กรัมขึ้นไปจนถึงหนึ่งกิโลกรัม เช่น ปลานิล ปลากดเหลืองหรือกดแม่น้ำ ปลาบู ปลาช่อน

- ขายเป็นกิโลกรัม มีขนาดตั้งแต่ 100 กรัมขึ้นไปจนถึงมากกว่าหนึ่งกิโลกรัม ส่วนใหญ่จะเป็นปลาที่ยังมีชีวิต เช่น ปลานิล ปลาช่อน ปลากดอเมริกัน

- ขายแบบคละขนาด ส่วนใหญ่จะเป็นปลาดุกแห้ง ปลารมควัน ปลาแดดเดียวหรือปลาสดพร้อมปรุง เช่น ปลาดุกเพียน ปลาสร้อย ปลาช่อนหรือปลานิล เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีบริการหลังการขาย คือ บริการขอเกล็ดปลาและผ่าท้องไส้ให้ฟรี ผู้ซื้อสามารถนำไปทอดไปย่างหรือประกอบอาหารชนิดต่างๆ ตามความต้องการที่บ้านได้เลย โดยไม่ต้องมาเสียเวลากลับไปขอเกล็ด ตัดหัวหรือผ่าท้องไส้อีก ซึ่งกลยุทธ์ดังกล่าวผู้ค้าสัตว์น้ำเริ่มนำมาใช้เมื่อประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมานี้เอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนพดล (2544) และ เรืองฤทธิ์ (2546) ที่กล่าวว่า พ่อค้าปลีกจะเน้นการบริการแปรรูปปลาให้พร้อมที่จะนำไปประกอบอาหารได้ทันที

1.5 ปริมาณผลผลิตสัตว์น้ำที่จำหน่ายในตลาดจังหวัดแพร่

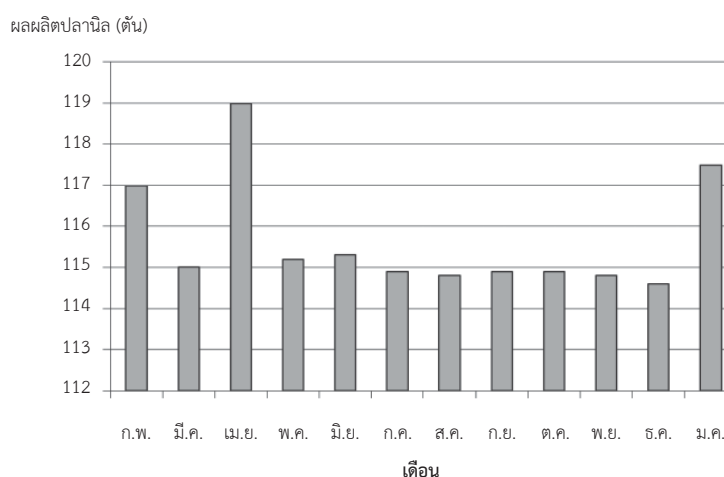
ปริมาณสัตว์น้ำที่จำหน่ายในตลาดจังหวัดแพร่ทั้ง 8 อำเภอ มีผลผลิตสัตว์น้ำทะเลและผลผลิตสัตว์น้ำจืดรวมกันทั้งสิ้น จำนวน 2,342,328 กิโลกรัม/ปี เป็นผลผลิตสัตว์น้ำทะเล จำนวน 1,773,108 กิโลกรัม และผลผลิตสัตว์น้ำจืดทั่วไป (ยกเว้นปลานิล) จำนวน 569,220 กิโลกรัม สัตว์น้ำทะเลที่จำหน่ายมากที่สุด 4 อันดับแรก ได้แก่ กุ้ง หมีก และหอยตามลำดับ ส่วนปูทะเลจำหน่ายน้อยที่สุด สำหรับสัตว์น้ำจืดทั่วไปที่จำหน่ายมากที่สุด 4 อันดับแรก (ยกเว้นปลานิล) ได้แก่ ปลาตุ๊ก ปลาเยือกเทศ ปลาช่อนและปลากดหลวงตามลำดับ จากสถิติข้อมูลประชากรของจังหวัดแพร่ปี 2551 มีจำนวน 467,653 คน (ที่ทำการปกครองจังหวัดแพร่) เมื่อนำผลผลิตสัตว์น้ำที่จำหน่ายในตลาดจังหวัดแพร่ทั้งหมดมาเฉลี่ยต่อจำนวนประชากร ปรากฏว่ามีอัตราการบริโภคสัตว์น้ำเฉลี่ยเพียง 7.98 กิโลกรัม/คน/ปี หากคิดเฉพาะอัตราการบริโภคสัตว์น้ำจืดเพียงอย่างเดียว อัตราการบริโภคน้ำจืดยิ่งต่ำลงไปมาก เฉลี่ยเพียง 4.18 กิโลกรัม/คน/ปีเท่านั้น ซึ่งต่ำกว่าภาพรวมผลการสำรวจอัตราการบริโภคสัตว์น้ำจืดในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทยเฉลี่ยเท่ากับ 32 กิโลกรัม/คน/ปี (Piumsombon, 2001)

2. แหล่งที่มาและผลผลิตของปลานิลที่จำหน่ายในจังหวัดแพร่

ผลจากการสำรวจตลาดสัตว์น้ำ พบว่าจำนวนผู้ค้าปลานิลในตลาดสดจังหวัดแพร่ มีจำนวน 85 ราย แยกเป็นผู้ค้าปลีกประจำ จำนวน 73 ราย และผู้ค้าปลีกชั่วคราว จำนวน 12 ราย เป็นผู้ค้าสัตว์น้ำที่รับผลผลิตปลานิลที่ผลิตได้ในจังหวัดแพร่เพียงจำนวน 23 ราย เป็นผู้ค้าสัตว์น้ำที่รับผลผลิตปลานิลที่นำเข้าจากต่างจังหวัด จำนวน 64 ราย โดยมีสัดส่วนผลผลิตปลานิลจากจังหวัดเชียงรายมากที่สุด จำนวน 27 ราย คิดเป็นร้อยละ 17.28 ของจำนวนผู้ค้าสัตว์น้ำทั้งหมด จังหวัดพะเยา จำนวน 24 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 15.36 จังหวัดอุดรธานีจำนวน 8 ราย จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 2 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 1.28 จังหวัดอ่างทอง จำนวน 2 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 1.28 จังหวัดนครปฐม จำนวน 1 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 0.64 ของจำนวนผู้ค้าสัตว์น้ำทั้งหมด

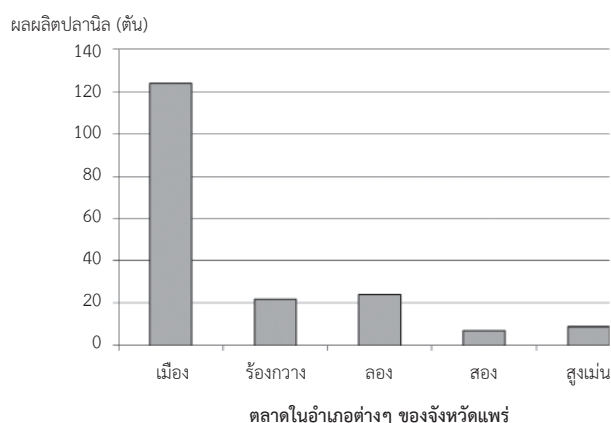
2.1 ปริมาณผลผลิตปลานิลที่จำหน่ายในตลาดจังหวัดแพร่

ผลผลิตปลานิลที่จำหน่ายในตลาดจังหวัดแพร่ ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ 255-มกราคม 2552 (ภาพที่ 3) มีปริมาณทั้งสิ้น 1,390,127 กิโลกรัม/ปี ปริมาณผลผลิตสูงสุดที่จำหน่ายในช่วงเทศกาลปีใหม่และวันสงกรานต์ โดยปลานิลที่จำหน่ายมาจากแหล่งผลิต 2 แหล่งคือ แหล่งผลิตภายในจังหวัดแพร่และแหล่งผลิตจากต่างจังหวัด คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 13.40 และ 86.60 ตามลำดับ

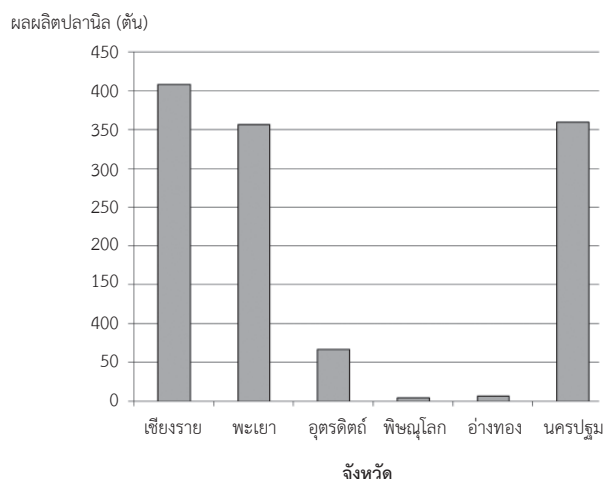
ภาพที่ 3 ผลผลิตปลานิลที่จำหน่ายในตลาดจังหวัดแพร่

2.1.1 ผลผลิตปาลานิลที่ผลิตได้ในจังหวัดแพร่ ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ 2551-มกราคม 2552 สํารวจพบ มีจำนวนทั้งสิ้น 186,331 กิโลกรัม/ปี เป็นผลผลิตปาลานิลที่ได้จากการเพาะเลี้ยงในกระชัง ในเขตอำเภอร้องกวางเป็นส่วนใหญ่ ส่วนผลผลิตจากการจับในแหล่งน้ำธรรมชาติทั่วไปภายในจังหวัดแพร่ยังมีน้อย สัดส่วนของผลผลิตปาลานิลที่ได้จากการเพาะเลี้ยงและจับจากแหล่งน้ำธรรมชาติเท่ากับร้อยละ 94 และ 6 ตามลำดับ รายละเอียดผลผลิตรวมที่จำหน่ายในแต่ละอำเภอของจังหวัดแพร่แสดงในภาพที่ 4 ตลาดในเขตอำเภอหนองม่วงไข่ อำเภอวังชิ้นและอำเภอเด่นชัย ไม่มีผลผลิตปลาที่ผลิตได้ในจังหวัดแพร่วางจำหน่าย มีแต่ผลผลิตปาลานิลจากแหล่งน้ำธรรมชาติซึ่งมีจำนวนไม่แน่นอน ยกแก่การเก็บข้อมูล

ภาพที่ 4 ปริมาณปาลานิลที่ผลิตได้และจำหน่ายในตลาดจังหวัดแพร่ ปี 2551

2.1.2 ผลผลิตปาลานิลที่นำเข้าจากต่างจังหวัดเพื่อจำหน่ายในตลาดจังหวัดแพร่ ในรอบ 1 ปี มีปริมาณทั้งสิ้น 1,203,796 กิโลกรัม/ปี หรือคิดเป็นร้อยละ 86.60 ของผลผลิตปาลานิลที่จำหน่ายในตลาดจังหวัดแพร่ทั้งหมด โดยนำเข้าจาก 6 จังหวัดด้วยกัน คือ จังหวัดเชียงราย จำนวน 408,774 กิโลกรัม จังหวัดพะเยา จำนวน 356,820 กิโลกรัม จังหวัดอุดรดิตถ์ จำนวน 66,905 กิโลกรัม จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 4,285 กิโลกรัม จังหวัดอ่างทอง จำนวน 7,012 กิโลกรัม จังหวัดนครปฐม จำนวน 360,000 กิโลกรัม (ภาพที่ 5)

ภาพที่ 5 ปริมาณผลผลิตปาลานิลที่นำเข้ามาจากจังหวัดต่างๆ เพื่อจำหน่ายในตลาดแพร่ ปี 2551

ปัญหาการตลาดของปลานิลที่ได้จากการสำรวจได้แก่ ปัญหาผลผลิตไม่ต่อเนื่องและมีไม่เพียงพอ ปัญหาปลาขาดตลาด ซึ่งปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นเนื่องมาจากการตายของปลานิลระหว่างการเลี้ยง ปัญหาเกี่ยวกับขนาดของปลาที่จำหน่ายที่หลากหลาย รวมทั้งปัญหาเกี่ยวกับระบบการผลิต ซึ่งปัญหาดังกล่าวไม่สามารถแก้ไขได้ในระยะเวลาอันสั้นๆ และมีผลกระทบต่อราคาผลผลิตสัตว์น้ำที่จำหน่ายในจังหวัดแพร่ รวมทั้งพฤติกรรมของผู้บริโภคสัตว์น้ำด้วย นพพล (2544) รายงานว่า ความแตกต่างของราคาปลานิลจะขึ้นอยู่กับขนาดและความสดของปลา ปัญหาเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลคือถูกแทรกแซงราคาจากผู้ประกอบการคนกลางในการค้าปลา โดยเขาไม่มีสิทธิในการรับรู้หรือกำหนดราคา รวมทั้งการโดนโกงตาชั่งปลา (รายการเปิดปมของสถานีโทรทัศน์ทีวีไทยที่ออกอากาศ เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2552) ประสิทธิ์ (2551) ได้ศึกษาความต้องการด้านการตลาดของปลานิลในอำเภอเมือง กำแพงเพชร พบว่า ผู้บริโภคต้องการปลานิลมีชีวิตที่มีความสะอาด ปราศจากบาดแผล ขนาดน้ำหนักตัวละ 0.7-1.2 กิโลกรัม Beardmore *et al.* (2001) กล่าวว่า การเลี้ยงปลานิลแปลงเพศจะช่วยให้ปัญหาการเจริญเติบโตที่ไม่เท่ากันระหว่างปลานิลเพศผู้และเพศเมียได้

จากผลการสำรวจพบว่า ปริมาณผลผลิตปลานิลที่ผลิตได้ในจังหวัดแพร่มีจำหน่ายในท้องตลาดเพียงร้อยละ 13 ของผลผลิตปลานิลที่จำหน่ายในตลาดจังหวัดแพร่ทั้งหมด สอดคล้องกับงานวิจัยของเทพรัตน์และคณะ (2546) ที่กล่าวว่า ปริมาณความต้องการบริโภคปลานิลในจังหวัดเชียงใหม่สูงกว่าปริมาณปลานิลที่ผลิตได้ในพื้นที่จึงต้องนำปลาจากต่างจังหวัดมาจำหน่าย เนื่องจากปลาจากภาคกลางจะมีราคาต่ำกว่า ซึ่งปัญหานี้เป็นปัจจัยที่สำคัญข้อหนึ่งของจังหวัดแพร่ที่ต้องรับหาทางและวิธีการแก้ไขโดยเร่งด่วน เพื่อจังหวัดแพร่จะได้มีเศรษฐกิจดี มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทางด้านการประมง มีแหล่งเลี้ยงปลาในกระชังที่มีชื่อเสียงอยู่ และไม่ต้องการเสียดุลการค้าทางด้านการประมงให้แก่จังหวัดอื่นมากเกินไป ภาคราชการภาคเอกชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ ต้องหันหน้าเข้าปรึกษากันและร่วมมือกันแก้ไขปัญหาอย่างจริงจังจึงจะประสบผลสำเร็จได้ โดยสิ่งแรกที่ควรจะทำ คือเริ่มต้นจากการส่งเสริมการเลี้ยงปลาในกระชังในอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ให้มากขึ้น เช่น อ่างเก็บน้ำแม่สอง ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของจังหวัดแพร่ มีพื้นที่รับน้ำจำนวนถึง 3,385 ไร่ และยังคงมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก สามารถจะเพิ่มผลผลิตปลานิลได้จำนวนมาก จนอาจเพียงพอต่อความต้องการของประชากรในจังหวัดแพร่เลยทีเดียว ถ้าหากได้มีการส่งเสริมให้มีการเลี้ยงปลานิลในกระชังกันอย่างจริงจัง

จังหวัดแพร่มีแหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำที่หน่วยงานต่างๆ จัดสร้างขึ้นเป็นจำนวนมาก (กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานจังหวัดแพร่) แต่ใช้ประโยชน์ได้ไม่เต็มศักยภาพ หลายแห่งไม่ได้รับการปรับปรุงและดูแลแก้ไข แต่กลับถูกทอดทิ้งให้เสื่อมโทรม ดินเลนจนเกือบสิ้นสภาพ จนทำให้ผลผลิตปลาที่ผลิตได้จากแหล่งน้ำธรรมชาติเหล่านี้อยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ ถ้าหากได้มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูแก้ไขปรับปรุงแหล่งน้ำให้มีสภาพดีดังเดิม เช่น การอนุรักษ์ดูแลปรับปรุงหรือขุดลอก และมีการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติเหล่านั้น ก็จะช่วยเพิ่มผลผลิตปลานิลในจังหวัดแพร่ให้สูงขึ้นได้

อีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้ผลผลิตปลานิลในจังหวัดแพร่ให้สูงขึ้นได้ก็คือการเลี้ยงปลาในบ่อดิน ซึ่งปัจจุบันจังหวัดแพร่ก็มีการเลี้ยงปลานิลในบ่อดินอยู่แล้ว แต่ผลผลิตปลานิลของเกษตรกรส่วนใหญ่ก็ยังอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลจากกลุ่มวิจัยสินค้าเกษตรกรรมที่ 2 ที่ได้รายงานว่า ผลผลิตปลานิลเฉลี่ยสูงถึง 800 กิโลกรัมต่อไร่ต่อรุ่น ในขณะที่เกษตรกรที่เลี้ยงปลานิลในบ่อดินของจังหวัดแพร่มีจำนวนสูงถึง 3,835 ราย มีผลผลิตปลานิลประมาณ 635,130 กิโลกรัม หรือ 340 กิโลกรัม/ไร่/ปี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้เลี้ยงส่วนใหญ่ยังเป็นการเลี้ยงแบบยังชีพ (ข้อมูลด้านการประมงของสำนักงานประมงจังหวัดแพร่ ในปี 2551) ถ้าทุกภาคส่วนได้มาร่วมมือกันอย่างจริงจัง เพราะปัญหาการผลิตไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่ผลผลิตและต้นทุนในการผลิตเพียงสองปัจจัยนี้เท่านั้น ปัจจัยหลักที่สำคัญที่สุดคือการตลาดต่างหาก เพราะถ้าผลผลิตออกมาสู่ท้องตลาดแล้ว เกษตรกรไม่สามารถขายผลผลิตได้ ก็จะทำให้ไม่มีเงินทุนหมุนเวียนในการผลิตในครั้งต่อไป เพราะขาดเงินทุนในการซื้อวัสดุปัจจัยในการผลิตก็จะทำให้ไม่มีการผลิตอีกต่อไป เพราะฉะนั้นในทุกภาคส่วนไม่ว่าภาคราชการและเอกชน และส่วนที่เกี่ยวข้องทุกส่วน จำเป็นต้องมาร่วมมือกันคิดหาหนทางและวิธีการ ที่จะให้มีตลาดปลาขึ้นในจังหวัดแพร่อย่างถาวร เพื่อให้เกิดการผลิตปลานิลให้มากขึ้นและต่อเนื่อง เพียงพอต่อความต้องการบริโภคของประชากร อย่างไรก็ตามต้นทุนการผลิตปลานิลในจังหวัดแพร่มีราคาสูงกว่าราคาปลาที่นำเข้ามาจากจังหวัดอื่นแม้จะบวกกับค่าขนส่งไปแล้วก็ตาม

สรุปผลการศึกษา

สภาพทั่วไปของตลาดจำหน่ายสัตว์น้ำในจังหวัดแพร่ เป็นตลาดจำหน่ายสัตว์น้ำที่มีขนาดเล็กกระจายอยู่ในอำเภอต่างๆ ทั้ง 8 อำเภอ สถานที่ตั้งของตลาดมักติดกับถนนหรือทางสัญจรไปมา มีผู้จำหน่ายสัตว์น้ำแห่งละไม่เกิน 1-9 คน สัตว์น้ำที่จำหน่ายมีหลายชนิดทั้งสัตว์น้ำที่ตายแล้วและยังมีชีวิตอยู่ได้มาจากการเพาะเลี้ยงและจับจากแหล่งน้ำธรรมชาติผลผลิตส่วนใหญ่นำเข้าจากต่างจังหวัดโดยเฉพาะสัตว์น้ำทะเลนำเข้ามาจากต่างจังหวัดทั้งสิ้น ปริมาณผลผลิตสัตว์น้ำที่จำหน่ายทั้ง 30 ตลาด มีปริมาณรวมกันเท่ากับ 3,732,455 กิโลกรัม/ปี โดยแยกเป็นผลผลิตสัตว์น้ำทะเล 1,773,108 กิโลกรัมหรือคิดเป็นร้อยละ 47.50 ของผลผลิตสัตว์น้ำที่จำหน่ายในท้องตลาดทั้งหมด ส่วนผลผลิตสัตว์น้ำจืดทั่วไป (ยกเว้นปลานิล) มีจำนวนเท่ากับ 569,220 กิโลกรัมหรือคิดเป็นร้อยละ 15.25 ของผลผลิตสัตว์น้ำที่จำหน่ายในตลาดทั้งหมด ส่วนปลานิลมีผลผลิตรวมเท่ากับ 1,390,127 กิโลกรัมหรือคิดเป็นร้อยละ 37.24 ของผลผลิตสัตว์น้ำที่จำหน่ายในท้องตลาดทั้งหมด

ชนิดสัตว์น้ำทะเลที่จำหน่ายมากที่สุด 4 อันดับแรก ได้แก่ กุ้ง หมีก และหอย ตามลำดับ ส่วนปูทะเลจำหน่ายน้อยที่สุด ชนิดสัตว์น้ำจืดทั่วไปที่จำหน่ายในตลาดมากที่สุด 4 อันดับแรก (ยกเว้นปลานิล) ได้แก่ ปลาตุ๊ก ร่องลงมาคือปลาอีสกเทศ ปลาช่อน และปลากดอเมริกกัน ตามลำดับ

สำหรับปลานิล พบว่าเป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่สำคัญ และมีจำนวนผลผลิตในท้องตลาดมากเป็นอันดับสองรองจากผลผลิตสัตว์น้ำทะเล มาจาก 2 แหล่งด้วยกัน คือผลผลิตที่ผลิตได้ภายในจังหวัดแพร่ และผลผลิตนำเข้าจากต่างจังหวัด รวม 1,390,127 กิโลกรัม เป็นผลผลิตของจังหวัดแพร่ประมาณ 186,331 กิโลกรัมหรือคิดเป็นร้อยละ 13.40 ของผลผลิตปลานิลที่จำหน่ายในท้องตลาดทั้งหมด ส่วนผลผลิตจากการนำเข้ามีจำนวน 1,203,796 กิโลกรัมหรือคิดเป็นร้อยละ 86.60 ของผลผลิตปลานิลที่จำหน่ายในตลาดทั้งหมด นำเข้าจากจังหวัดในภาคเหนือตอนบน ภาคเหนือตอนล่าง และบางส่วนของภาคกลางของประเทศ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

(1) ควรมีการส่งเสริมสร้างผลิตภัณฑ์แปรรูปสัตว์น้ำในจังหวัดแพร่ให้มากขึ้นเพื่อช่วยเพิ่มมูลค่าและยืดอายุผลผลิตสัตว์น้ำ โดยกลุ่มต้นแบบ ได้แก่ กลุ่มปลายอบบ้านกาศ อำเภอสูงเม่น กลุ่มปลาร้าอบ อำเภอสอง กลุ่มปลาต้มบ้านแม่หล่าย อำเภอเมืองแพร่ เป็นต้น การแปรรูปและถนอมอาหารช่วยให้ผลผลิตมาถึงตลาดหรือถึงมือผู้บริโภคไม่ให้เกิดเปลี่ยนแปลงสภาพ เช่น มีการเน่าเสีย คุณภาพเปลี่ยนไปหรือต่ำลง หากมีกลุ่มหรือมีความรู้ด้านแปรรูปหรือถนอมอาหารขึ้น ก็จะสามารถทำให้ผลผลิตนั้นถูกดัดแปลงแปรรูปให้คงทนหรือยืดอายุในการเก็บรักษา คุณภาพยังคงเหมือนเดิมแต่มูลค่าก็อาจเพิ่มสูงขึ้นได้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์กันทั้งสองฝ่ายคือทั้งผู้จำหน่ายและผู้บริโภค

(2) ควรมีการรณรงค์ส่งเสริมการขาย หรือจัดให้มีงานเทศกาลกินปลาในจังหวัดแพร่ขึ้นทุกๆ ปี เพื่อให้เกิดความตื่นตาตื่นใจ และเป็นการกระตุ้นเตือนให้เกิดการบริโภคสัตว์น้ำให้มากขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อปริมาณการบริโภคสัตว์น้ำภายในจังหวัดให้เพิ่มสูงขึ้น เพราะการบริโภคปลาทำให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง สมองดี ช่วยลดไขมันอุดตันเส้นเลือดได้ และยังทำให้มีเงินตราหมุนเวียนในระบบตลาดมากขึ้น ทำให้เศรษฐกิจในจังหวัดแพร่ดีขึ้น เพราะมีการซื้อการขาย หรือการจ้างงานเกิดขึ้น ช่วยลดการขาดดุลการค้าจากการนำเข้าปลาจากต่างจังหวัดได้อีกด้วย

(3) การรณรงค์การอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำควบคู่ไปด้วย ก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่งเช่นกัน ที่จะช่วยให้ปริมาณสัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติเพิ่มขึ้นได้ เช่น การจับสัตว์น้ำให้ถูกต้องตามกฎหมาย หรือไม่จับเกินศักยภาพการผลิตของแหล่งน้ำนั้นๆ เพื่อให้แหล่งน้ำนั้นมีสัตว์น้ำที่สามารถเจริญเติบโตเป็นพ่อแม่พันธุ์ต่อไปได้ โดยควรเริ่มต้นจากเยาวชนในท้องถิ่นให้เป็นแกนนำด้านอนุรักษ์ทรัพยากรประมง เพื่อให้เป็นรากฐานของเยาวชนต่อไปในอนาคต ก็จะทำให้การประมงและการผลิตสัตว์น้ำของจังหวัดแพร่ประสบผลสำเร็จ มีเพียงพอต่อการความต้องการบริโภคของประชากร ตลอดจนสามารถส่งไปจำหน่ายเพื่อแข่งขันกับจังหวัดอื่นๆ ได้ในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- กรมประมง. สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีการประมง. (2552). **โครงการเพิ่มศักยภาพ การผลิตปลานิลเพื่อการส่งออก** 17 หน้า.
- กรมประมง. เข้าถึงได้ที่ <http://www.fisheries.go.th>
- กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานจังหวัดแพร่. เข้าถึงได้ที่ http://www.phrae.go.th/file_econ/soc/thrappayakon_3.html
- กลุ่มวิจัยสินค้าเกษตรกรรมที่ 2 สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร. เข้าถึงได้ที่ <http://www.fisheries.go.th/it-network/knowledge/type%20of%20fish/typeoffish.htm>
- ทิวารัตน์ เถลิงเกียรติสิลา. (2550). **การศึกษารูปแบบการค้าสัตว์น้ำในตลาดท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย**. รายงานสัมมนาวิชาการด้านการประมงน้ำจืด 2550. ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดหนองคาย. ที่ทำการปกครองจังหวัดแพร่. เข้าถึงได้ที่ <http://www.phrae.go.th>.
- เทพรัตน์ อึ้งเศรษฐพันธ์ สุดปรานิ มณีศรี และประจวบ ฉายบุ. (2546). **สภาวะการตลาดและการบริโภคปลาน้ำจืดในจังหวัดเชียงใหม่**. วารสารการวิจัยและการพัฒนาคณะธุรกิจการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม - ธันวาคม 2546.
- นพดล โพธิ์ธิริเลิศ. (2544). **การวิเคราะห์ระบบตลาดปลานิล ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นในปี 2543**. รายงานการศึกษาศรีประยุรวงศ์วิทยาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธุรกิจการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประสิทธิ์ จักรพันธ์. (2551). **แนวทางการพัฒนาการเลี้ยงปลานิลในกระชังลุ่มแม่น้ำปิง ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- พิณพาทย์ ทิพภาคย์วิศิษฐ์. (2532). **ระบบตลาดปลาน้ำจืดที่ทำการค้าในจังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเกษตร คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เรืองฤทธิ์ หิรัญปัญฑาพร. (2546). **การวิเคราะห์ระบบการตลาดปลาช่อนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ปี 2544**. วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธุรกิจการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สถานีโทรทัศน์ทีวีไทย. (2552). **เปิดปม: โกงตาซังธุรกิจค้าปลา ออกอากาศ เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2552**.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2551. **ข้อมูลผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดแพร่ สาขาประมง**. เข้าถึงได้ที่ http://www.phrae.go.th/file_econ/sattakit/data01.html
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ, กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. 2547. **สำมะโนการเกษตร พ.ศ. 2546 จังหวัดแพร่**. 125 หน้า.
- Beardmore, J.A., G. C. Mair, and R. I. Lewis. 2001. **Monosex male production in finfish as exemplified by tilapia: applications, problems, and prospects**. Aquaculture, Volume 197, Issues 1-4, 283-301.
- Piumsombun, S. 2001. **Production, Accessibility and Consumption Patterns of Aquaculture Products in Thailand**. FAC Fisheries Circular No. 973.

บทปริทัศน์

สภาะการตลาดการจัดจำหน่ายสัตว์น้ำในจังหวัดแพร่

Fish Market Status in Phrae Province

โดย อ.ดร.ทศพร คุณประดิษฐ์
คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

สัตว์น้ำจัดว่าเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ เนื่องจากมีรสชาติที่ดี คุณค่าทางอาหารสูง และมีราคาย่อมเยา สัตว์น้ำสามารถจับได้ในธรรมชาติและส่วนหนึ่งสามารถเพาะเลี้ยงได้จนกระทั่งสามารถพัฒนาจนเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญในท้องถิ่น ซึ่งในปัจจุบัน สัตว์น้ำในธรรมชาติได้ลดลงอย่างรวดเร็ว จากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม สภาพน้ำเสีย แหล่งน้ำตื้นเขิน และการจับสัตว์น้ำโดยไม่มีการอนุรักษ์และควบคุม ทำให้พฤติกรรมการบริโภคสัตว์น้ำได้เปลี่ยนแปลงไป โดยส่วนใหญ่จะพัฒนาเป็นการเพาะเลี้ยง รวมถึงการปรับเปลี่ยนการจัดจำหน่ายจากแหล่งผลิตสู่ผู้บริโภค ดังนั้นในปัจจุบัน สัตว์น้ำได้กลายเป็นสินค้าที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ มีการปรับเปลี่ยนวิธีดำเนินการจัดจำหน่ายและกระบวนการขนส่ง ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จำเป็นต้องมีข้อมูลที่ถูกต้องและแม่นยำ ว่าจะเป็ แหล่งผลิต การขนส่ง แหล่งจำหน่าย และความต้องการของผู้บริโภค เพื่อให้ตลาดการจัดจำหน่ายสัตว์น้ำสามารถดำเนินไปได้โดยเกิดผลประโยชน์สูงสุด งานวิจัยนี้ได้เลือกพื้นที่ศึกษาในจังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นจังหวัดขนาดกลาง มีแหล่งสัตว์น้ำในพื้นที่ และมีการนำสัตว์น้ำจากแหล่งอื่นๆ มาจำหน่ายในพื้นที่ การศึกษาในครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า สถานการณ์การตลาดและการจำหน่ายสัตว์น้ำในจังหวัดแพร่มีความหลากหลาย ซึ่งส่วนใหญ่ของสัตว์น้ำได้ถูกนำเข้ามาจากต่างพื้นที่ สัตว์น้ำที่จัดจำหน่ายมีทั้งสัตว์น้ำจืดและสัตว์น้ำเค็ม และสัตว์น้ำที่เป็นที่นิยมของผู้บริโภคสูงสุดคือปลานิล ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นปลาจากต่างจังหวัด ดังนั้นที่น่าสนใจว่าหากสามารถนำเอาผลการวิจัยไปใช้เพื่อปรับปรุงกระบวนการการจัดจำหน่ายสัตว์น้ำทั้งทางด้านการผลิต และการจัดจำหน่าย จะสามารถพัฒนากิจกรรมการจัดจำหน่ายสัตว์น้ำให้มีศักยภาพสูงขึ้น ลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มรายได้ให้กับผู้เกี่ยวข้องอย่างยิ่ง รวมถึงผู้บริโภคก็จะสามารถบริโภคสัตว์น้ำตามได้ความต้องการและราคาที่เหมาะสม